

RAHVASTIKUPOLIITIKA PÕHIALUSED 2035

1.	Vajadus rahvastikupoliitika järele	4
2.	Rahvastikupoliitika eesmärk.....	4
3.	Rahvastikupoliitika põhimõtted	5
4.	Sündimus	7
4.1.	Perede heaolu tagamine	7
4.2.	Töö- ja pereelu tasakaal.....	7
4.3.	Mõlema vanema pereelus osalemine.....	8
4.4.	Noorte iseseisvumine.....	8
4.5.	Vanemluse toetamine ja ettevalmistus pereeluks.....	8
5.	Tervis	9
5.1.	Tervisliku eluviisi edendamine	9
5.2.	Riskikäitumise vähendamine	9
5.3.	Tervishoiusüsteemi arendamine.....	9
6.	Vananev ühiskond	11
6.1.	Aktiivsus ja panustamine	11
6.2.	Aineline toimetulek.....	11
6.3.	Hoolduskorraldus	11
6.4.	Suhtumine vananemisse ja vanemaealistesse.....	12
7.	Ränne, hargmaisus ja lõimumine	13
7.1.	Väljarände vähendamine	13
7.2.	Hargmaisuspoliitika arendamine	13
7.3.	Tagasirände soodustamine	13
7.4.	Kõrgelt kvalifitseeritud ja lõimumisvalmis sisserändajate eelistamine	14
7.5.	Ühiskonna sidususe suurendamine	14
7.6.	Lühiajalise töörande regulatsiooni ajakohastamine	14
8.	Võimestamine ja elukvaliteet.....	15
8.1.	Eestikeelse teadmus- ja kultuuriruumi arendamine.....	15
8.2.	Ühiskonna andekuse ressursi täielikum kasutamine	15
8.3.	Kaasava hariduse ja õppiva eluviisi väärtustamine.....	15
8.4.	Kodanikuosaluse ja kogukondade toetamine	15
8.5.	Regionaalselt tasakaalustatud elukeskkonna arendamine.....	16
8.6.	Heaolu ja õnnelikud inimesed.....	16
9.	Rahvastikupoliitika rakendamine, seire ja aruandlus.....	17
Lisa.	Rahvastikuarenguline taust ja prognoos aastani 2035	18

Sissejuhatus

Rahvastikupoliitika põhialuste dokument määratleb Eesti rahvastikupoliitika üldise eesmärgi ja põhimõtted ning sõnastab alaeesmärgid ja tegevussuunad peamistes rahvastiku arenguga seotud valdkondades kuni 2035. aastani, teadvustades riigi vajadust osutada suuremat tähelepanu Eesti ühiskonna kestlikkuse ja arengu kindlustamisele.

Võrreldes aastatel 2009–2013 kehtinud rahvastikupoliitika alustega iseloomustab praegust dokumenti pikem toimeperiood ja laiem valdkondlik ulatus. Käsitletud teemadest on olulisemad sündimuse, perede ning rändega seonduv, millel on otsene ja tugev mõju Eesti rahvaarvule ja rahvastiku koostisele. Lisaks on käsitletud rahvastiku tervist, ühiskonna vananemist, hargmaisust, lõimumist ning inimeste võimestamist ja heaolu. Need kuuluvad rahvastikupoliitika tavapärase teemade hulka või puudutavad rahvastikuarengu laiemat ühiskondlikku konteksti.

Rahvastikupoliitika põhialuste ettevalmistamine tõi esile ebaühtluse hõlmatud valdkondade vahel. Osade meetmete poolest kuulub Eesti rahvusvaheliste pingeridade tippu ja veel mitmete osas ollakse arenenud riikide keskmise lähedal. Kuid leidub ka selliseid, mille puhul tuleb tõdeda mahajäämust. Põhialuste rakendamisel täpsustatakse konkreetsed meetmed valdkondlikes arengu- ja tegevuskavades ning luuakse toimiv töökorraldus. Kuna vahendid uute meetmete kasutuselevõtuks on piiratud, nõuab see valikute tegemist ja prioriteetide seadmist.

Rahvastikupoliitika põhialuste ellurakendamise komistuskiviks võib saada vahendite nappus. Seda riski on võimalik maandada ühelt poolt majanduse tootlikkuse kasvu ja teisalt ühiskondliku kokkuleppega rahvastikupoliitika meetmete rahastamisel. Tarvis on analüüsida ka sotsiaalkulude suurendamise võimalusi, mille suhe sisemajanduse kogutoodangusse on Eestis ligi kaks korda madalam kui Euroopa Liidus keskmiselt. Lisaks on sissetulekute ebavõrdsus Eestis üks Euroopa Liidu liikmesriikide suurimaid. Rahvastikupoliitika oluliseks põhimõtteks on aga inimeste väärtustamine ja kõigile lastele turvalise ning nende võimete avaldumist soodustava kasvukeskkonna loomine.

1. Vajadus rahvastikupoliitika järele

Omariikluse taastamisele järgnenud aeg on olnud Eesti jaoks täidetud mitmekülgsede ja hoogsa muutustega. Demokraatliku riigi ja ühiskonna ülesehitamisega samal ajal on oluliselt paranenud eestimaalaste heaolu. Tervist, haridust ja jõukust mõõtvat inimarengu indeksi järgi kuulub Eesti kõrge arengutasemega riikide hulka.

Saavutatu taustal ei ole aga rahvastiku arengusuundumused Eestile tuleviku suhtes kindlustunnet pakkunud. Kuigi iseseisvuse taastamine kõrvaldas anneksioonist tuleneva ohuteguri, mis oleks eestlased praeguseks ajaks omal maal vähemuseks muutnud, tõi ühiskonna ümberkujunemine kaasa uued probleemid. Nende ilminguna on sündimus püsinud madalana ning negatiivse iibe ja väljarände koosmõjul on Eesti rahvaarv alates 1991. aastast vähenenud veerand miljoni inimese võrra.

Kui praegused demograafilised suundumused peaksid kinnistuma ja võimenduma mitme põlvkonna jooksul, siis on Eestil oht sattuda demograafilisse kahanemisspiraali, mille peatamine ja tagasipööramine on keeruline. Sellist arenguvarianti on põhjust nimetada rahvastikukriisiks. Erinevalt majanduskriisist, mis puudutab inimesi kiiresti ja vahetult, ei pruugi rahvastiku kahanemisspiraal tähendada kellegi elujärje või turvatunde järsku halvenemist. Ühiskond suudab üldjuhul oma majanduselu aeglaselt kulgevate rahvastikumutustega kohandada, mida tõendab ka Eesti sotsiaal-majanduslik areng alates taasiseseisvumisest.

Kahanemisspiraali vältimise vajadus põhineb eelkõige kultuurilisel argumendil. Eesti kestmine sõltub eesti kultuuri arenemisvõimest, mida pole aga võimalik lahutada kultuuri kandjaks oleva rahva demograafilisest dünaamikast. Väikese rahva puhul võib kahanemine jõuda mõne inim põlvkonna jooksul piirini, kust edasi läheb raskeks hoida alal piisavalt mitmekesist haridust, teadust ja kultuuri. Ilma nendeta on keeruline enda iseolemisele tähendust anda. Juba praegu on see probleem teravalt tunnetatav ülikoolides, kus paljus õppijate arvu vähenemise tõttu koondatakse õppekavasid. Sellel on aga otsene mõju eesti kultuuri arenguvõimele.

Eesti ühiskonna ja riigi ning eesti rahvuse, keele ja kultuuri elujõulisus sõltub lisaks rahvaarvule inimeste haritusest, võimalusest oma andeid maksimaalselt välja arendada ja rakendada, ning kaasatusest otsuste langetamisse. See on oluline tänases põimunud ja konkurentsitihedas maailmas, kus väikestel rahvastel on raske suurematega sammu pidada. Eduka toimetuleku eelduseks on võimestav elukeskkond, mis aitab kaasa võimalikult paljude annete arengule ja rakendamisele ning võimaldab ka väikesel rahval püsida. Samuti on tarvis väärtustada kõigi Eestiga seotud inimeste panust ja hoida tihedamat sidet välismaal elavate eestlastega.

2. Rahvastikupoliitika eesmärk

Eesti rahvastikupoliitika eesmärk on kindlustada Eesti rahvastiku kestlikkus ja areng, lähtudes selles põhiseaduslikust ülesandest tagada eesti rahvuse, keele ja kultuuri säilimine läbi aegade.

Eesti rahvastikupoliitika eesmärki ja selle saavutamise viise konkretiseerivad käesoleva dokumendi järgmistes jaotistes sõnastatud alaeesmärgid ja tegevussuunad. Osas tegevussuundades on olemas väljakujunenud ja toimiv rakendusstruktuur, teised alles vajavad täpsemat mõtestamist ning tegevustega täitmist. Rahvastikupoliitika suundadest tuleb kõige olulisemaks pidada peredele kindlustunde loomist, et sünniksid lapsed ja neil oleks võimalik üles kasvada ja oma andeid arendada turvalises ja toetavas keskkonnas.

Rahvastiku arengut mõjutavate tegurite mitmekesisuse tõttu ei tohiks rahvastikupoliitikas teha panust väikese arvu üksikmeetmete arendamisele. Eesti rahvastikupoliitika täiustamise põhisuund poliitikaaluste kehtivusperioodil peaks seisnema eelduste loomises sündimuse kasvuks järgmisel perioodil, aidates kavakindlalt järele süsteemi nõrgemaid osi järeleaitamises ja lisades tervikusse puuduvaid elemente.

Rahvastikuarengu inertsit tõttu ei ole realistlik oodata rahvastiku kasvu praeguse dokumendi toimeperioodil. Poliitikameetmete abil on aga võimalik rahvastiku vähenemise mõju leevendada ja luua eeldused rahvaarvu stabiliseerumiseks või mõõdukaks suurenemiseks pikemas tulevikuvaates.

3. Rahvastikupoliitika põhimõtted

Järjepidevus ja ajakohastamine

Rahvastikuprotsessidele on omane aeglane, põlvkondade vaheldumisega mõõdetav samm. Rahvastikupoliitika jaoks tähendab see vajadust seada eesmärged ja rakendada nende saavutamiseks vahendeid pikema, valimistsükli kestust mitmekordselt ületava aja vältel. Eesmärkide püsivus ei tähenda ühesugust poliitikat, vaid eeldab rakendatavate meetmete järjepidevuse kõrval ka meetmete pidevat ajakohastamist ja täiustamist.

Konsensuslikkus

Rahvastikupoliitika järjepidevus eeldab erakondadeülest eesmärgipüstistust ning poliitilist kokkulepet panustatavate ressursside ulatuse kohta. Konsensuse poole püüdlemine ei tähenda debati vaigistamist, vaid suunitlust parimate teaduspõhiste rahvastikupoliitiliste lahenduste leidmisele.

Valikuvabadus, võrdõiguslikkus ja võimestamine

Eesti rahvastikupoliitika lähtub arusaamast, et iga inimene on väärtus. Rahvastikupoliitika tugineb inimeste, perede ja kogukondade võrdõiguslikkusele ja võimestamisele ning selliste valikute toetamisele, mis aitavad kaasa püstitatud rahvastikupoliitiliste sihtide saavutamisele. Rahvastikupoliitika austab samas iga isiku õigust teha valikud peresuhete, laste arvu, nende sünniaja, elukoha ja elustiili asjus ilma riigipoolse surveta. Igäühe annete arengule tingimuste loomine toetab Eesti ühiskonna jätkusuutlikkust ning uuenemisvõimet.

Lõimitus erinevate valdkondlike poliitikatega

Otseselt rahvastikuprotsessidele suunatud poliitikate kõrval avaldab rahvastikutaastele mõju laiem ja mitmekesisem tegurite kogum. See hõlmab haridust, tööturgu, eluaset, pensionisüsteemi ja muid valdkondi, samuti ühiskonnas valitsevaid väärtusi. Rahvastikupoliitika kujundamisel võetakse arvesse valdkondade koostoimet ja püüeldakse selle poole, et võimalikult paljud valdkondlikud poliitikad toetaksid rahvastikupoliitika eesmärkide saavutamist.

Solidaarsus

Eesti keele, kultuuri ja rahvuse püsimise ning tuleviku jõukuse aluseks on ühiskonna solidaarsus. Rahvastikupoliitika tarbeks eraldatud vahendeid käsitletakse sotsiaalse investeeringuna. Ühiskonnas püüeldakse tasakaalu poole nõnda, et laste kasvatamisega seotud kulude katmine ei jääks üksnes laste vanemate kanda.

Elukaarepõhisus

Rahvastikupoliitika lähtub arusaamast, et inimese elu, sünnist surmani, moodustab seostatud terviku, kus varasematel etappidel saadud mõjustused ja tehtud valikud vormivad võimalusi

hilisematel etappidel. Sellest tulenevalt on ennetus ja varane sekkumine üldjuhul tõhusam kui tagajärgede leevendamine. Elukaarepõhine vaade väärtustab iga eluetappi ning aitab hoiduda erinevate põlvkondade üksteisele vastandamisest.

Teaduspõhisus

Rahvastikuprotsesside ja neid kujundavate tegurite vahelised seosed on keerukad ning poliitikameetmete mõju võib ajas, ühiskondades ja rahvastikurühmades varieeruda. Seetõttu on rahvastikupoliitika teaduspõhine ning toetub alus- ja rakendusuuringutele. Olulisi muudatusi rahvastikupoliitikas ei võeta ette ilma põhjaliku analüüsita.

4. Sündimus

Eesti rahvastikupoliitika eesmärk sündimuse vallas on vähendada soovitud ja tegeliku laste arvu vahet ning jõuda olukorrani, kus laste põlvkonnad on vähemalt sama suured kui nende vanemate põlvkonnad.

Ühiskonnas väärtustatakse lapsi. See tähendab, et ei tähtsustata mitte ainult laste sündi, vaid pere loomist ning laste kasvatamist ja arengut toetavat keskkonda. Eesti eesmärgiks on jõuda selles valdkonnas parimate hulka. Laste olemasolu ei tohi halvendada perede sotsiaalset seisundit ega põhjustada majanduslikke raskusi. Nii suurendatakse lapsevanemate kindlustunnet ja toetatakse seda, et perede soovid laste arvu osas võiksid täielikumalt teostuda. Soovitud ja tegeliku laste arvu vahelist erinevust põhjustavate tegurite kogum on mitmekesine ning lõhe vähendamisele suunatud meetmete valik peab sellele vastama. Poliitikameetmete kavandamisel arvestatakse perede vajaduste ja eelistuste mitmekesisust kogu laste kasvatamise perioodi jooksul, samuti kooskõla laste huvidega. Eraldi tähelepanu pööratakse rahvastikurühmadele, kelle soovitud ja tegeliku laste arvu lahknevus on keskmisest suurem või kes on sattunud laste kasvatamisel raskustesse.

Tegevussuunad

4.1. Perede heaolu tagamine

Heaolu toetamine aitab peredel tagada lastele parem kasvukeskkond, sealhulgas kanda laste sünni ja kasvatamisega seotud kulusid. Regulaarselt analüüsitakse lastega perede heaolu ja turvatunnet toetavate meetmete mõju ning edasise täiustamise võimalusi. Perede heaolu edendamisel püüeldakse tasakaalu poole kõigile lastega peredele suunatud universaalsete meetmete ning täiendavat abi vajavate perede (vähekindlustatud pered, lasterikkad pered, puudega lapsi kasvatavad pered, üksikvanemaga pered) toetamise vahel. Universaalsete toetuste ja teenustega kaetakse osa lastega seotud kuludest solidaarselt, et vähendada laste arvust tulenevat leibkondade elatustaseme erinevust. Vajaduspõhiste meetmete arendamisel on sihiks lastega perede vaesuse senisest tõhusam leevendamine, pöörates erilist tähelepanu absoluutses vaesuses olevatele lastele. Tagatakse peretoetuste reaalkaardide regulaarne ajakohastamine elukalliduse muutumisel ning välditakse vajaduspõhiste toetuste negatiivset mõju töötamise stiimulitele, halduskoormuse liigset suurendamist, toetussüsteemi killustamist ja toetuste sildistavat iseloomu.

4.2. Töö- ja pereelu tasakaal

Töö- ja pereelu tasakaalu toetamine ühiskonnas aitab vanematel töötamist ja laste eest hoolitsemist ühitada ning vältida olukordi, kus ollakse sundvaliku ees ühe või teise kasuks. Suurendatakse vanemapuhkuste ja -hüvitiste paindlikkust, et vanemad saaksid teha oma eelistustele vastavaid otsuseid. Valikuvõimaluste mitmekesistamisel arvestatakse nii vanematega, kes soovivad tööle naasta kohe pärast tasustatud vanemapuhkuse lõppu, kui ka nendega, kes tahaksid olla lapsega kodus pikemalt või töötada osakoormusega. Arendatakse teenuseid, sealhulgas tööturu- ja lastehoiuteenuseid, et vanemate tööellu naasmine sujuks tõrgeteta. Samuti täiendatakse meetmeid vanematele, kelle töövõimalused on erivajadustega lapse või vanemate hooldamise tõttu piiratud. Töö- ja pereelu tasakaalu huvides soodustatakse paindlike töövormide kasutuselevõttu ning edendatakse peresõbralikku töökorraldust ja organisatsioonikultuuri. Analüüsitakse võimalusi, kuidas laste kasvatamisele pühendatud aastaid pensionide arvestamisel väärilisemalt hinnata.

4.3. Mõlema vanema pereelus osalemine

Aktiivne pereelus osalemine loob tugevama lapse ja vanema vahelise sideme ning parandab peresuhteid, seetõttu edendatakse poliitikameetmete toel mõlema vanema aktiivset panust lapse kasvatamisse. Muutuste toetamiseks panustatakse vanemlike oskuste arendamisse pereloomees olevates põlvkondades. Analüüsitakse asjaolusid, mis takistavad isade suuremat osalemist laste kasvatamisel, ja otsitakse teid nende mõju leevendamiseks. Isade aktiivsemat pereellu panustamist soodustatakse muu hulgas soolise palgalõhe vähendamisele suunatud tegevustega, mis edu korral võimaldavad jaotada töökoormust mõlema vanema vahel ühtlasemalt ilma pere ainelist heaolu kahjustamata. Arendatakse edasi meetmeid lahus elavate vanemate osaluse suurendamiseks laste kasvatamisel ja ainelisel toetamisel. Viiakse lõpuni riigipoolse elatisabi süsteemi väljaarendamine, mis tagab üksikvanemate ainelise heaolu säilimise pärast pere lagunemist.

4.4. Noorte iseseisvumine

Sündimust toetava poliitika arendamisel pööratakse tähelepanu sellele, et noorte iseseisvumine kulgeks sujuvalt ega lükkuks liiga hilisesse vanusesse. Mida hilisem on esimese lapse sünd, seda väiksem on ajaline aken järgnevate laste sünniks perede elus. Analüüsitakse, mil määral on sobiva eluaseme kättesaamatus takistuseks noorte iseseisvumisel ja laste sünnil ning arendatakse kodu loomist toetavat eluasemepoliitikat. Toetatakse õpiraskustega ja erivajadustega lapsi, et vältida nende haridustee katkemist enne kesk- või kutsehariduse omandamist. Otsitakse viise soolise lõhe vähendamiseks haridussüsteemi kõrgematel astmetel ning rakendatakse meetmeid, mis toetavad kõrgkooliõpingute õigeaegset lõpetamist ja hariduse kvaliteeti. Täiustatakse tööturupoliitika meetmeid, mis hõlbustavad noorte tööturule sisenemist, aitavad karjääri planeerida ja vähendavad noorte haavatavust tööelus.

4.5. Vanemluse toetamine ja ettevalmistus pereeluks

Poliitikameetmete arendamisel panustatakse senisest rohkem teenustesse, mille osatähtsus lastele ja peredele suunatud sotsiaalse kaitse kuludes on Eestis seni väga väike. Vanemlust toetavatest meetmetest kujundatakse terviklik süsteem, mis hõlmab vanemaharidust ning nõustamis- ja teraapiateenuseid. Et viia teadmised tõhusalt kõigi noorteni, arendatakse edasi perekonna- ja inimeseõpetuse metoodikat ning õppematerjale ja täiustatakse õpetajate oskusi. Panustatakse paari- ja peresuhteid toetavate teenuste arendamisse ja nende kättesaadavuse parandamisse. Edendatakse vanemate teadlikkust sellest, et paarisuhte lõppemine ei tähenda lapsevanema õiguste ja kohustuste lõppemist. Alushariduse ja lapsehoiuse süsteemi arendamisel suunatakse tähelepanu teenuse kättesaadavusele ja taskukohasusele lisaks selle kvaliteedi parandamisele ja paindlikkuse suurendamisele. Erivajadusega laste hoius osalemise toetamiseks arendatakse tugiteenuseid ja luuakse senisest paremad võimalused lastele, kes vajavad ööpäevaringset hoolt. Tagatakse lasterikaste ja vähekindlustatud peredele teenuste soodustingimustel kasutamise võimalus. Täiustatakse hoiukohtade jaotamise süsteemi ühitamiseks parimal moel vanemate soovid kohalike omavalitsuste võimalustega. Jätkatakse peredele kättesaadava ja nüüdisaegse viljatusravi tagamisega.

5. Tervis

Eesti rahvastikupoliitika eesmärk tervise valdkonnas on tervena elatud aastate arvu suurendamine. Selleks on vajalik vähendada haigestumist ja enneaegset suremust.

Tervis mõjutab märkimisväärselt inimeste võimet igapäevaelus toime tulla, nende sotsiaalset ja majanduslikku panust, osalemist ühiskonnaelus ning elukvaliteeti. Igaühel, sõltumata vanusest ja sotsiaalsest taustast, peab olema võimalus teha tervist edendavaid eluvalikuid, kasutada haiguse korral kättesaadavat ja kvaliteetset tervishoiuteenust ning elada tervist toetavas keskkonnas. Õigus tervise kaitsele kuulub isikute põhiõiguste hulka, seetõttu tuleb kõigile ühiskonnaliikmetele luua tingimused parima võimaliku vaimse ja kehalise tervise seisundi saavutamiseks. Samas tähendab see ka inimeste ja kogukondade vastutust oma tervisekäitumise ja elukeskkonna kujundamise eest. Meetmete arendamisel pööratakse eraldi tähelepanu neile rahvastikurühmadele, kelle terviseriskid on keskmisest suuremad.

Tegevussuunad

5.1. Tervisliku eluviisi edendamine

Tervisliku eluviisi edendamisel keskendutakse tasakaalustamata toitumise vähendamisele ja kehalise aktiivsuse suurendamisele. Tasakaalustamata toitumine ja vähene kehaline aktiivsus on olulised riskitegurid paljude krooniliste haiguste tekkel. Toitumisharjumuste parandamiseks ja kehalise aktiivsuse suurendamiseks tegeldakse terviseteadlikkuse tõstmise, tervist toetavate ühiskondlike normide ja väärtushinnangute kujundamise ning tervislike valikuid soodustava keskkonna arendamisega. Parandatakse tervisliku toidu kättesaadavust ning arendatakse jalgsikäimise ja jalgrattasõidu võimalusi. Erilist tähelepanu pööratakse laste ja noorte tervisekäitumise parandamisele, sest lapse- ja noorukieas pannakse alus terviseteadlikkusele kogu eluks. Tervise säilitamisele suunatud meetmete arendamisel peetakse silmas vajadust vähendada krooniliste haiguste, tegevuspiirangute ja vaimse tervise probleemide levimust vanemaealiste hulgas, mis on Eestis võrreldes enamiku Euroopa Liidu riikidega märgatavalt kõrgem.

5.2. Riskikäitumise vähendamine

Ehkki vigastuste ja vigastussurmade koguarv on Eestis järjekindlalt vähenenud, on see endiselt liiga kõrge. Seetõttu on riskikäitumisest põhjustatud tervisekaotus ja enneaegse suremuse vähendamine tervise poliitika oluline prioriteet. Riskikäitumise vähendamiseks edendatakse vastutustundlikku liiklus-, alkoholi- ja seksuaalkäitumist, parandatakse liiklus-, töö- ja tuleohutust ning panustatakse üldise ujumisoskuse saavutamisse. Rakendatakse lisameetmeid alkoholi, narkootikumide ja tubaka atraktiivsuse ning kättesaadavuse piiramiseks. Oluliselt parandatakse nõustamis-, ravi- ja rehabilitatsiooniteenuste kättesaadavust erinevate sõltuvuste (alkoholism, narkomaania, hasartmängusõltuvus) all kannatajatele, samuti arendatakse sõltlaste lähedastele mõeldud tugiteenuseid ning kahjude vähendamise teenuseid. Riskikäitumise vähendamisele suunatud meetmete arendamisel pööratakse erilist tähelepanu lastele ja noortele.

5.3. Tervishoiusüsteemi arendamine

Tervishoiusüsteemi arendamisel püüeldakse teenuste parema kvaliteedi, kättesaadavuse ja patsiendikesksuse poole, võttes arvesse suurenevat vajadust teenuste järele, mida põhjustab eakate osatähtsuse tõus elanikkonnas, sellega kaasnev krooniliste haiguste levimuse kasv ning uudse, kuid kalli meditsiintechnoloogia rakendamine. Teenuste kättesaadavuse parandamiseks

ja ravijärjekordade lühendamiseks tagatakse tervishoiu kestlik rahastamine ja analüüsitakse viise, kuidas vähendada ravikindlustuseta isikute arvu. Akuutravi arendamise kõrval pööratakse kõrgendatud tähelepanu ennetusele (sealhulgas sõeluuringud, vaksineerimine), järel- ja hooldusravile ning arstiabi esmatasandi tugevdamisele. Täiustatakse meetmeid vaimse tervise probleemide ennetamiseks, raviks ja rehabilitatsiooniks. Süsteemi arendamisel jälgitakse, et patsientide omaosaluse määr ei kujuneks takistuseks tervishoiuteenuste (sealhulgas hambaraviteenuste) kasutamisel ning ravimite eest tasumisel. Töötatakse välja lahendused tervise ja sotsiaalhoolekande valdkondadevaheliseks infovahetuseks ning teenuste integreerimiseks.

6. Vananev ühiskond

Vananemispoliitika eesmärk on toetada tervena, aktiivsena ja väarikana vananemist kui inimese elukäigu ja ühiskonna arengu loomulikku osa.

Vananemispoliitika edendab ühiskonna, kogukondade, perekondade ja üksikisikute aktiivset kohanemist eluea pikenemisest ja vanemaealiste osatähtsuse suurenemisest tulenevate muutustega. Edukas kohanemine vananemisega nõuab mitmekülgseid ettevaatavaid tegevusi nii riigilt kui ka inimestelt endilt, et täisväärtuslik elu ühiskonna, kogukonna ja perekonna liikmena oleks võimalik igas vanuses. Vananemispoliitika lähtekohaks on arusaam, mille kohaselt aktiivsust ja heaolu vanemas eas vormivad ühelt poolt eelmiste eluetappide mõju ning teisalt vananemisega kaasnevad muutused ja keskkond.

Tegevussuunad

6.1. Aktiivsus ja panustamine

Vananemisega kohanemiseks edendatakse aktiivsuse säilitamist kõrge eani. Võimetekohane ja mõtestatud aktiivsus palgatöö, ettevõtluse või muus vormis aitab alal hoida sotsiaalseid sidemeid, füüsilist ja vaimset tervist ning käia kaasas ühiskonna muutumisega. Vanemaealiste tööhõive toetamiseks tegeldakse töökohtade ja -vormide ning töökeskkonna kohandamisega, et tööd oleks võimalik jätkata ka kahaneva töövõime korral. Vähendamaks enneaegset tööst loobumist, tagatakse täienduskoolituse ja ümberõppe kättesaadavus sõltumata vanusest ning panustatakse vanemaealiste üldoskuste (sealhulgas digioskused) arendamisse. Samuti toetatakse senisest suuremal määral vanemaealiste võimete rakendamist kogukondlikus ja vabatahtlikus tegevuses.

6.2. Ainline toimetulek

Pensionisüsteemi adekvaatsuse ja jätkusuutlikkuse huvides hakatakse riiklikus pensionikindlustuses rakendada demograafilisi kohandumismehhanisme ning otsitakse viise pensionisüsteemi täiustamiseks. Nende meetmete abil hoitakse riikliku pensioni teoreetiline asendusmäär praeguse taseme läheduses. Parema ainelise toimetuleku tagamiseks vanemas eas teadvustatakse vanaduspõlveks valmistumise ja erinevates vormides säästmise vajadust. Kuna väiksema sissetulekuga rühmadel puudub võimalus märkimisväärsete säästude kogumiseks, otsitakse lisavõimalusi vaesusriskis olevate vanemaealiste toetamiseks. Vanemaealiste toimetuleku parandamiseks vähendatakse enneaegset töötamise lõpetamist, nii et tegelik töötamise lõpetamise vanus suureneks sünkroonselt pensioniea tõusuga.

6.3. Hoolduskorraldus

Hooldusvajaduse katmata osa vähendamiseks panustatakse senisest oluliselt rohkem hooldussüsteemi arendamisse ning omastehooldajate toetamisse, mis on Eestis enamiku arenenud riikidega võrreldes tagasihoidlik. Hooldusteenuste arendamisel tagatakse paindlike teenuste ühtlane kättesaadavus ja kvaliteet, pidades silmas teenuste vastavust abivajadusele. Eelisarendatakse neid teenuseid, mis pakuvad tuge kõige suuremate tegevuspiirangutega ja kõige intensiivsema hooldusvajadusega inimestele. Hooldusteenuste kasutajatele tagatakse võimalus olla jätkuvalt oma elu juhtija ja kogukonna liige, säilitades oma võimetele vastava aktiivsuse. Arendatakse senisest rohkem ka teenuseid, mis aitavad hapramas seisundis vanemaealistel elada iseseisvalt kodus või kodulaadses keskkonnas. Hooldusvajaduse kasvu pidurdamiseks panustatakse tervisepoliitika meetmetesse, mis aitavad ennetada terviseprobleemide muutumist püsivateks ja tõsisteks tegevuspiiranguteks.

6.4. Suhtumine vananemisse ja vanemaealistesse

Nüüdisaegse vanadus- ja vananemiskäsitluse edendamiseks parandatakse ühiskonna informeeritust normaalsest vananemisest kui loomulikust muutusest, millega isikud, pered, kogukonnad ja ühiskond tervikuna suudavad edukalt kohaneda, samuti vananemisega kaasnevatest muutustest ning tervise, aktiivsuse ja iseseisvuse säilitamise võimalustest. Väärtustatakse senisest rohkem põlvkondadevahelist koostööd ja vanavanemate rolli, rakendatakse meetmeid iganenud vanuseliste stereotüüpide ületamiseks ja vanuselise diskrimineerimise vältimiseks.

7. Ränne, hargmaisus ja lõimumine

Eesti rahvastikupoliitika eesmärk rände, hargmaisuse ja lõimumise valdkonnas on aidata kaasa eesti rahvuse, keele, kultuuri ja majanduse arengule. Selle saavutamiseks vähendatakse majanduslikest põhjustest tingitud väljarännet, soodustatakse tagasirännet ja toetatakse tagasirännanute kohanemist Eestis. Sisserändes eelistatakse kõrgelt kvalifitseeritud oskustöötajaid ja õppureid ning panustatakse varasemast rohkem sisserännanute lõimimisse. Riigi väiksuse tõttu on rahvastiku piiriülese liikuvuse mõju Eestis tugevam kui suurtes riikides, mis on tekitanud vajaduse senisest terviklikuma hargmaisuspoliitika järele. Kuna rände, hargmaisuse ja lõimumise protsesse mõjutavad mitmekesised tegurid, pööratakse süstemaatilist tähelepanu erinevates valdkondades (majandus, regionaalala, haridus, kultuur, kodakondsus, sotsiaalvaldkond jt) koostoimele.

Tegevussuunad

7.1. Väljarände vähendamine

Väljarände vähendamiseks viiakse erinevate poliitikate toel Eesti palgataset ja heaolu lähemale rände sihtmaade omale ning vähendatakse rahvastikurühmade ja maakondade vahelist majanduslikku ebavõrdsust Eestis. Majandus-, maksu- ja regionaalpoliitika abil toetatakse ettevõtluse arengut, tootlikkuse suurenemist, madalapalgalise töö osatähtsuse vähenemist ja nüüdisaegsete töökohtade teket kõikides Eesti maakondades. Majandusliku ebavõrdsuse vähendamisel pannakse põhirõhk inimeste võimestamisele tööalaste oskuste arendamisele hariduse ning täiend- ja ümberõppe kaudu, aga kasutatakse ka maksusüsteemi võimalusi. Toetatakse era- ja avaliku sektori koostööd neis valdkondades ning maakondade arenguvõimaluste nutikat kasutamist. Pööratakse rohkem tähelepanu töötingimuste, -korralduse ja -keskkonna parandamisele, millega kaasneb töötajate rahuolu suurenemine.

7.2. Hargmaisuspoliitika arendamine

Väljarände tulemusena on tekkinud eesti kogukonnad välismaal, lisaks on suurenenud ajutiselt teises riigis õppijate või töötajate arv. Nende inimeste tihedamaks Eestiga sidumiseks ja tagasirände soodustamiseks arendatakse eestikeelne ja Eestiga seoseid toetav teabe- ja suhtlusväli senisest mitmekesisemaks ning sisustatakse rohkemate praktiliste tegevustega. E-riigi, sotsiaalmeedia ja teiste kanalite kaudu tugevdatakse sidet Eestist lahkunud inimeste ja Eesti sõpradega kogu maailmas, et kõik soovijad saaksid osaleda Eesti teadmus- ja kultuuriruumi arendamises ka välisriigis viibides. Selle tuumikuks kujundatakse terviklik veebirakendus, mis sisaldab ajakohast teavet Eesti kohta, sealhulgas eksperdivõrgustikele ja ettevõtjatele mõeldud teavet, samuti digiteeritud Eesti kultuuripärandit ning muid materjale. Soodustatakse kõrge lisaväärtuspotentsiaaliga valdkondades Eesti-kogemusega asjatundjate senisest ulatuslikumat osalemist eksperdivõrgustikes. Riikidevaheliste kokkulepetega laiendatakse sotsiaalsete tagatiste ülekandmise võimalusi Eesti ja teiste riikide vahel.

7.3. Tagasirände soodustamine

Kõige rohkem soodustavad tagasirännet Eesti elatustaseme ja elukvaliteedi tõstmisele suunatud tegevused. Välismaal tegutsevate eesti koolide toetamise, õpilasvahetuse ja suvelaagrite korraldamise ning õppevahendite (sealhulgas e-õppevahendite) arendamisega toetatakse väljaspool Eestit kasvavate eesti laste emakeele oskuse säilitamist ja eesti kultuurist osasaamist. Tagasipöördujaid aidatakse vajadusel individuaalselt töö- ja elukoha leidmisel ning Eesti eluga kohanemisel. Tagasituleku hõlbustamiseks töötatakse lahendused lastega peredele, sealhulgas laste abistamine Eesti õppekorraldusega kohanemisel arvestades varasemat õpikogemust, keeletugi koolis, noorsootöösse kaasamine jne. Tagasipöördujatele luuakse ja tehakse kättesaadavaks piisavad ja ajakohased teabematerjalid.

7.4. Kõrgelt kvalifitseeritud ja lõimumisvalmis sisserändajate eelistamine

Sisserände reguleerimisel arvestatakse tööturu lühi- ja pikaajalist arengut, Eesti suutlikkust sisserännanuid lõimida, sisserändajate lõimumisvõimekust ning julgeoleku kaalutlusi. Eesti ei eesmärgista asendusrännet, mis eeldaks rahvastikum muutusest johtuva töötajate arvu vähenemise kompenseerimist samas mahus välisõppurite värbamise abil. Rändepoliitika võimaldab kõrgelt kvalifitseeritud töötajate sisserännet ühiskonna vajadustele vastaval määral, rakendades samal ajal keskmise ja madala kvalifikatsiooniga töötajate sisserände lisatingimusi. Kokkulepitud tasemest (nt pooleteistkordsest riigi keskmisest) madalama palgaga töötajatele rakendatakse täiendavaid kriteeriume, näiteks lõimumisvõimekuse ja –valmiduse osas. Nende rakendamine aitab tugevdada eesti keele positsiooni ühiskonnas. Arvestades noorte kõrgharidusega sisserändajate keskmisest suuremat lõimumisvõimekust, panustatakse Eestile vajaliku kvalifitseeritud välisõppurite värbamisel senisest rohkem Eestis hariduse omandanutele, täiustades selleks välisõppurite lõimumist toetavaid tugiteenuseid. Arendatakse edasi Eesti kui uuendusliku ja kõrgesti kvalifitseeritud oskustöötajatele atraktiivse riigi mainet. Tõhustatakse meetmeid illegaalse sisserände tõkestamiseks.

7.5. Ühiskonna sidususe suurendamine

Ühiskonna sidususe tagamiseks aidatakse senisest rohkem kaasa sisserännanute ja nende Eestis sündinud järeltulijate lõimimisele, kaasates sellesse tegevusse rohkem osapooli – ettevõtjad, haridus- ja sotsiaalasutused ning kohalikud omavalitsused. Keelepõhiste paralleelühiskondade kaotamiseks reformitakse eesti ja vene õppekeele alusel segregeeritud haridussüsteem ühtseks Eesti kooliks, mis arvestab õpilaste keelelist ja kultuurilist mitmekesisust. Parandatakse koolide valmisolekut tööks erineva taustaga uussisserändajate lastega. Selleks eraldatakse koolidele lisavahendeid, panustatakse õpetajakoolitusse ning õppemetoodika ja tugiteenuste arendamisse. Täiustatakse täiskasvanud uussisserändajatele mõeldud keeleõppe- ja kohanemisprogramme ja parandatakse nende kättesaadavust. Seatakse eesmärgiks, et enamik uussisserändajatest osaleb programmides ja omandab selle kaudu eesti keele vähemalt suhtluseks vajalikul tasemel. Tihendatakse koostööd välisõppurite vastuvõtivate õppeasutuste, välisõppurite värbavate tööandjate, kohalike omavalitsuste ning lõimumisprogramme koordineerivate ja korraldavate asutuste vahel. Kodakondsuspoliitika abil toetatakse teiste riikide kodanike ja kodakondsuseta püsielanike laste Eesti kodanikeks saamist ja nende Eesti-identiteedi tugevnemist.

7.6. Lühiajalise tööandjate regulatsiooni ajakohastamine

Ajakohastatakse lühemaajalist tööandjate käsitlevad regulatsioonid, võttes arvesse ühiskonna üldisi, pikaajalisi huvisid. Lühemaajaline tööandja on mõeldud paindlikuks reageerimiseks majanduskonjunktuurile, pidades silmas, et lühiajaline ränne ei tohi põliselanike seisundit tööturul halvendada. Lühiajalised töötajad lahkuvad Eestist pärast tööviisa lõppemist ega muutu Eesti püsirahvastiku osaks. Lühiajalise rände puhul ei seata eesmärgiks saabujate kohustuslikku lõimumist. Lühiajaliste töötajate riiki lubamise tingimused (väljaantavate tööviiside arv, kestus, palganõude rakendamine jms) seostakse majandustsükliga.

8. Võimestamine ja elukvaliteet

Eesti ühiskonna ja riigi ning eesti rahvuse, keele ja kultuuri elujõulisus sõltub ka inimeste võimestatusest, elukvaliteedist, haritusest, võimalusest oma andeid välja arendada ja rakendada ning kaasatusest otsuste langetamisse. Võimestamine aitab kaasa Eesti jätkusuutlikkusele ning uuenemisevõimele üleilmastunud ja konkurentsitihedas maailmas, kus väikestel rahvastel tuleb suurematega võistelda. Eestikeelset teadmus- ja kultuuriruumi aitab tugevdada võimalikult paljude Eestiga seotud inimeste panuse kasutamine, elukohariigist sõltumata. Võimestava riikluse kaudu kaasatakse rahvas demokraatia, valitsemise ja kodanikeühiskonna arengusse. See aitab kujundada Eestist parimate hulka kuuluva elukeskkonna, kus soovitakse elada, peret luua, lapsi kasvatada ja kuhu tahetakse välismaalt tagasi tulla.

8.1. Eestikeelse teadmus- ja kultuuriruumi arendamine

Kvaliteetse eestikeelse õppe kaudu kõigil haridusastmetel tagatakse Eesti teadmus- ja kultuuriruumi säilimine ning kõrgtasemel uuenemisevõime. Toetatakse teaduse mitmekesisust ja eestikeelset akadeemilist mõttevahetust, kaasates sellesse ülikoolid, instituudid, muuseumid ja muud teadus asutused. Teadmus- ja kultuuriruumi arendamiseks pööratakse erilist tähelepanu omariikluse, ühiskondliku mõtte, eesti keele ja rahvuskultuuri valdkondadele, mille viljelemist toetatakse kõigis juhtivates ülikoolides. Väärtustatakse eestikeelse terminoloogia loomist ja täiendamist ning teadustöö tulemuste eesti keeles publitseerimist. Ühiskonna refleksiivsusevõime ja sidususe toetamiseks tagatakse eestikeelse kvaliteetmeedia toimimine.

8.2. Ühiskonna andekuse ressursi täielikum kasutamine

Aidates igaühel avastada oma andeid ja arendada loovust, suurendatakse inimeste rahulolu ja parandatakse elukvaliteeti kogu elukaare ulatuses. Toetatakse osalemist elukestva õppe erinevates vormides: kunsti-, teaduse ja spordialases huvihariduses, noorsootöös, täiend- ja ümberõppes. Soodustatakse annete ja oskuste rakendamist uuenduslike lahenduste leidmiseks tööhõives (uued ärimudelid, ametid, töövormid, töökorraldus jne.). Kujundatakse andekust ja loovust väärtustavaid hoiakuid. Arendatakse ettevõtete võimekust luua suuremat lisandväärtust loovaid töökohti. See loob võimalusi kõrgesti kvalifitseeritud oskustöötajate pädevuste täielikumaks rakendamiseks, vältides ajude äravoolu.

8.3. Kaasava hariduse ja õppiva eluviisi väärtustamine

Eestis juurutatakse lapsekeskset ja kaasavat lasteaeda ning kooli, kus väärtustatakse loominguilisust, võimaldatakse kogeda erinevaid õppetöö vorme, toetatakse laste terviklikku arengut, enesejuhtimise oskusi, huvitegevuste ja liikumise ühildamist õppetegevusega. Haridusasutustes panustatakse sidusa ühiskonna ning eesti keele ja kultuuri arengu eesmärkide saavutamisse. Selleks tagatakse piisavalt võimalusi - asjatundlikke õpetajaid, ainelisi vahendeid, hästi toimivaid tugiteenuseid ning juhendmaterjale sellise õpikeskkonna kujundamiseks. Õpetajaametit väärtustatakse ning panustatakse õpetajate haridusse ja täiendõppesse.

8.4. Kodanikuosaluse ja kogukondade toetamine

Inimeste võimestamiseks kodanikena kaasatakse nad Eesti demokraatlikku riigi- ja omavalitsuse korraldusse. Valmidust kodanikurolli kanda toetatakse piisava kodanikuharidusega. Tagatakse sisukad kanalid kodanike vajaduste ja huvide väljaselgitamiseks, avalikuks aruteluks, kodanikuühiskonna tegevustes ja riigi otsustes osalemiseks. Toetatakse kogukondade omaalgatust, ettevõtlikkust ja ühistegevust, pakkudes eeskujusid, tegevusmalle, näiteid headest kogemustest ning rahalisi vahendeid.

8.5. Regionaalselt tasakaalustatud elukeskkonna arendamine

Aidatakse kaasa kvaliteetse elukeskkonna loomisele ja inimeste võimestatusele kõikjal Eestis. Selleks analüüsitakse võimalusi piirkondliku arengu soodustamiseks erinevate maksu-, majandus- ja sotsiaalpoliitiliste meetmete abil, et võimaldada ettevõtete jätkusuutlikku arengut ning uute, nüüdisaegsete töökohtade ja tegevusvõimaluste loomist kõikides Eesti maakondades. Elukeskkonna arendamisel panustatakse esmatasandi teenuste kättesaadavusse ning ladusasse ühistranspordi korraldusse. Ligipääsetavuse tagamiseks rakendatakse universaalse disaini põhimõtet, mis loob võrdsed võimalused ühiskonnas osalemiseks, sõltumata erivajadustest, piirangutest või vanusest. Avalike teenuste, sealhulgas e-teenuste, kujundamisel arvestatakse rahvastiku vananemisest tulenevaid nõudeid ning tagatakse nende ligipääsetavus.

8.6. Heaolu ja õnnelikud inimesed

Eesmärgistatakse Eesti asukoha paranemist rahvusvahelistes heaolu ja õnnelikkuse pingeridades. Selleks toetatakse inimarengut, sotsiaalset võimekust, koostöövõimet, võrdõiguslikkust, sh soolist võrdõiguslikkust, terveid töösuhteid ja positiivseid peresuhteid ning suurendatakse teadlikkust suhete vallas. Väärtuskultuuri arendatakse positiivsete elumallide edendamise, demokraatliku avalikkuse ja tasakaaluka poliitilise ja arutelukultuuri soodustamisega, samuti sallimatuse ja tõrjutuse vähendamisega. Luuakse head võimalused saada abi ja nõustamist halva kohtlemise korral. Arendatakse ühiskonna võimet mitmekesisust positiivses võtmes siduda, taunitakse konflikte õhutavaid avalikke väljaütlemisi ja vaenukõnet.

9. Rahvastikupoliitika rakendamine, seire ja aruandlus

Vabariigi Valitsus korraldab, koordineerib rahvastikupoliitika elluviimist ja seiret. Tegevuste igapäevaseks koordineerimiseks ja parimate praktikate Eestis kasutuselevõtuks luuakse rahvastikubüroo. Arvestades rahvastikupoliitika iseloomu, kaasatakse selle rakendamisse ja seiresse laialdaselt akadeemilist kompetentsi ja sidusrühmi. Rahvastikupoliitika teaduspõhisuse tagamiseks käivitatakse rahvastikupoliitika arendamist ja teostamist toetav alus- ja rakendusuringute programm. Samuti täiendatakse riiklike statistikatööde kava kindlustamiseks seireks vajalike andmete olemasolu.

Rahvastikupoliitika põhialuseid rakendatakse valdkondlike arengukavade ja teiste konkreetseid tegevusi täpsustavate dokumentide kaudu.

Rahvastikupoliitika rakendamise aruandlus toimub Riigikogus kord aastas olulise tähtsusega riikliku küsimuse aruteluna.

Lisa. Rahvastikuarenguline taust ja prognoos aastani 2035

Rahvastikuprobleemide leevendamise eelduseks on demograafilise olukorra ja asetleidvate muutuste mõistmine. Eesti rahvaarv on alates 1990. aastatest ulatuslikult vähenenud kahe demograafilise protsessi, sündimuse ja rände koosmõjul.

Sündimus on olnud Eestis taastetasemest (tänapäeval 2,1 last naise kohta) valdavalt allpool juba üheksa aastakümnet. 1920. aastate keskpaigast tänaseni on sündimus ulatunud taastetasemeni vaid viiendikul aastatest. Sündimuse viimane suur vähenemine leidis aset 1990. aastatel, olles ühiskondliku süsteemivahetuse üks osa. Pärast 2003. aastat sündimus Eestis mõnevõrra suurenes, tõustes lühiajaliselt (2008–2010) 1,7 lapseni naise kohta. Käesoleval kümnendil on sündimus olnud mõnevõrra madalamal tasemel. 2016. aastal oli summaarne sündimuskordaja 1,6 last naise kohta, mis on lähedane Euroopa Liidu keskmisele.

Sündimuse praegustele tasemenäitajatele avaldab mõju laste saamise hilisemasse vanusesse nihkumine. Eestis on sünnitusea tõus tinginud viie aastakäigu ehk umbes 70 000 lapse sündimata jäämise 1990. aastate algusest praeguseni. Sünnitusea tõusu lõplik mõju sõltub sellest, kas nende laste saamisest ollakse jäädavalt loobunud või jagunevad nende sünnid pikemale ajavahemikule. Andmed toetavad pigem teist võimalust. Neis põlvkondades, kelle täiskasvanuelu on kulgenud peamiselt iseseisvuse taastanud Eestis ja kes on tänaseks jõudnud 40. eluaastatesse, on naistel keskmiselt 1,8 last (eestlastel 1,9).

Rände mõju rahvastiku arengule on olnud Eestis alates Teisest maailmasõjast suurem kui sündimuse mõju. Ulatuslik sisseränne kestis kuni okupatsioonist vabanemiseni. 1990. aastatel lahkus umbes veerand Eestis asunud välispäritolu rahvastikust. Selle rändelaine arvele langeb üle poole Eesti iseseisvuse taastamise järgsest rahvastikukaost.

21. sajandil on ränne hoogustunud mõlemal suunal. Väljarände suurenemisele on kaasa aidanud riikidevahelise liikumise hõlbustumine ja palgaerinevus Eesti ning jõukamate Euroopa riikide vahel, samuti kõrge- ja madalapalgaliste vahel Eestis. Viimastel aastatel (2015–2017) on riiki saabujate arv ületanud lahkujate oma. Aset leidnud pöörde peamiseks kandjaks on Eestiga võrreldes madalama heaolutasemega riikidest lähtuva sisserände suurenemine. Ehkki hoogustunud on ka tagasiränne, püsib Eesti kodanike ja eestlaste rändesaldo jätkuvalt miinuspoolel.

Suremus, kolmas rahvaarvu muutev demograafiline alusprotsess, on näidanud olulisi positiivse muutuse märke. Keskmise eeldatav eluiga on võrreldes 1990. aastate algusega pikenenud rohkem kui seitsme aasta võrra, ulatudes 2016. aastal meestel 73,2 ja naistel 81,9 aastani. Euroopa Liidu idapoolsetest liikmesmaadest on naiste eluiga Eesti naiste elueast pikem üksnes Sloveenias, mahajäämus Põhja- ja Lääne-Euroopa keskmisest on kahanenud kahele aastale. Meeste puhul on mahajäämus suurem, mis osutab meeste suremuse vähendamisele kui Eesti elueanäitajate parandamise põhireservile.

Sündimuse vähenemise, sõjajärgsete rändelainetega saabunute pensioniikka jõudmise ja keskmise eluea pikenemise koostoimel on 65-aastaste ja vanemate eestimaalaste osatähtsus alates 1990. aastate algusest suurenenud Eestis rohkem kui poole võrra, 12%-lt 19%-ni. Eakate suhtarvu poolest on Eesti lähedane Euroopa Liidu keskmisele. Riikidevahelistes võrdlustes paistab Eesti silma sisserände tulemusena kujunenud välispäritolu rahvastiku kõrge osatähtsusega (33% tööelistest), olles selle näitaja poolest Euroopa Liidu liikmesriikide hulgas teisel kohal. Sisserände põhisuundumuseks on rahvastiku jätkuv koondumine Harjumaale, kus ainsa maakonnana on elanike arv 21. sajandil suurenenud.

Rahvastikum muutuste prognoos aastani 2035

Rahvastikupoliitika põhialuste toimeperiood hõlmab demograafilisel skaalal suhteliselt lühikest ajavahemikku. Selle tõttu on 2030. aastate keskpaigani toimuvaid rahvastikum muutusi võimalik küllalt hästi ette näha.

Rahvastikuprognoosi stsenaariumides eeldatakse aastapõhise sündimuskordaja suurenemist Eestis 2030. aastateks keskmiselt 1,8 lapseni naise kohta. Selle muutuse peamiseks kandjaks on sünnitusea tõusu pidurdumine. Sündimuskordaja suurenemisest siiski ei piisa sündide arvu vähenemise peatamiseks, mis tuleneb praegu pereloomes olevate aastakäikude asendumisest väiksematega. Sündide arv väheneb prognooside kohaselt 2030. aastate keskpaigaks 12 000-ni aastas või sellest veidi allapoole.

2030. aastate keskpaigaks prognoositakse suremuse vähenemist ja keskmise eluea pikenemist 76–77 aastani meestel ja 84–85 aastani naistel. Iga-aastane surmade arv siiski ei kahane, sest vanemaealiste koguarv suureneb. Arvestades sündide arvu samaaegset vähenemist, viib see rahvastiku loomuliku iibe praegusega võrreldes sügavamale miinuspoolele. 2030. aastatel ületab urmade arv sündide oma eeldatavalt kuni 3000–4000 inimese võrra aastas.

2016/2017. aasta Eesti inimarengu aruande rahvastikuprognoosi kohaselt (eeldades sündimuskordaja eespool mainitud suurenemist ja eluea pikenemist) väheneks Eesti rahvaarv sisse- ja väljarände tasakaalu korral 2035. aastaks umbes 75 000 inimese võrra. Kui sisseränne ületaks väljarännet igal aastal 2000 inimese võrra, jääks rahvaarvu kahanemine 30 000 piiresse. Tööealiste osatähtsus rahvastikus sõltub prognoosi kohaselt sisserändest suhteliselt vähe – sisserände mainitud ülekaalu korral oleks see 0,5% võrra suurem kui rändevoogude tasakaalu puhul. Eestlaste osa elanikkonnas väheneks sisserände ülekaalu puhul, eeldades mõõdukat tagasirännet, 2035. aastaks umbes 2% võrra.

Väiksemaarvuliste tööikka jõudvate põlvkondade tõttu ei ole tööealiste arvu vähenemise peatumine rahvastiku põhialuste toimeperioodil tõenäoline. See eeldaks rändesaldo suurendamist 1960.–1980. aastaid meenutavasse suurusjärku, mis pole ilmselt otstarbekas ega aeglustaks ka oluliselt ühiskonna vananemist. Seetõttu saab rahvastikukao peatamist eesmärgistada pikemas tulevikuvaates, mitte lähiaastatel. Selle saavutamiseks tuleb vähendada vahet soovitud ja tegelikult saadud laste arvu vahel. Viimastel andmetel ulatus keskmine soovitud laste arv Eestis 2017. aastal 2,3-ni.